

TUNTEMATON SOTILAS

Valmistumisvuosi: 1955 / 2006

Maa: Suomi

Ohjaus: Edvin Laine

Kesto: 181min

Koulukinon Tuntematon sotilas -elokuvan oppimateriaali soveltuu yläasteelle ja lukioihin historian, äidinkielen ja kirjallisuuden sekä uskonnon opetukseen.

Edvin Laineen alkuperäinen Tuntematon sotilas – elokuva sai ensi-iltansa yli 50 vuotta sitten. Finnkino Oy ja Suomen elokuva-arkisto ovat juhlan kunniaksi julkaisseet uudet kopiot tästä Suomen kaikkien aikojen suosituimmasta ja katsotuimmasta elokuvasta. Suomen elokuvasäätiö on tukenut tuliterien kopioiden valmistamista ja levittämistä.

Ikäraja:k15

Elokuvan lajityyppi eli genre: pitkä fiktio

Näyttelijät: Kosti Klemelä (Koskela)

Heikki Savolainen (Hietanen)

Reino Tolvanen (Rokka)

Veikko Sinisalo (Lahtinen)

Åke Lindman (Lehto)

Pentti Siimes (Määttä)

Leo Riuttu (Vanhala)

Kaarlo Halttunen (Rahikainen)

Matti Ranin (Kariluoto)

Jussi Jurkka (Lammio)

Tarmo Manni (Honkajoki)

Teemoja: romaanista elokuvaksi, fakta vs. fiktio, historiallisuus ja historiantulkinta, henkilökuva, sota, (sota)sankari

Sisällys:

1. Tuntemattoman sotilaan menestyksestä romaanina ja elokuvana
2. Vinkkejä opetukseen ja omatoimiseen opiskeluun
3. Lyhyesti elokuvan taustoista
4. Nimen tematiikka
5. Elokuvan tapahtumat
6. Sankareita ja purnaajia – suomalainen sotilas lähikuvassa
7. Pelko, väsymys, vilu ja nälkä
8. Sikermä lentäviä lauseita
9. Tuntematon sotilas – viisi visaista kysymystä

1. Tuntemattoman sotilaan menestyksestä romaanina ja elokuvana

Väinö Linnan romaani *Tuntematon sotilas* julkaistiin loppuvuodesta 1954. Teoksesta tuli nopeasti suosittu sekä romaanina että

elokuvana. Ensipainos oli määrältään melko vaatimaton 4300 kappaletta (lähde: www.wsoy.fi, Varpio 2006: 281). Tähän mennessä romaanista on otettu jo yli 60 painosta. Teoksesta tuli lyhyessä ajassa yksi suomalaisen kirjallisuuden historian merkkiteoksista.

Olen käyttänyt tässä oppimateriaalissa *Tuntemattoman sotilaan* eri versioista nimenomaan teoksen ensimmäistä julkaistua versiota ja siitä ensimmäistä painosta. *Tuntemattomasta sotilaasta* on olemassa kolme erilaista versiota. Ensimmäistä versiota julkaistiin kymmenenteen painokseen asti. Sen jälkeen siitä ryhdyttiin julkaisemaan versiota, johon oli tehty murrekorjauksia. Murrekorjauksia tehtiin myös ensimmäiseen versioon, mutta ne oli tehty jo ennen ensipainoksen julkaisemista.

Lyhentämätön ja karsimaton versio *Tuntemattomasta sotilaasta* julkaistiin *Sotaromaanin* nimellä vuonna 2000. Kirjallisuuden professori Yrjö Varpio toteaa

tuoreessa teoksessaan Väinö Linnan elämä (2006), että *Tuntemattomasta sotilaasta* poistettiin uskonnollisesti, poliittisesti ja moraalisesti arveluttavia tekstinpätkiä. Esimerkiksi Pekka Tarkka arvioi *Helsingin Sanomiin* (22.9.2000, www.hs.fi) kirjoittamassaan arvostelussa, että muutamat yksityiskohdat olisivat voineet aiheuttaa jopa jumalanpilkkasyytteen. *Tuntemattomaan sotilaan* käsikirjoitukseen kohdistuneista tekstikappaleiden poistoista huolimatta olisi aiheetonta väittää, että suomalaiset olisivat joutuneet lukemaan sensuroituja painoksia vuoteen 2000 asti. Varpion mukaan karsittu *Tuntematon sotilas* on juuri se suomalaisille lukijoille tuttu ja rakas romaani. Hänen mukaansa ”alkuperäisellä” *Sotaromaanilla* lienee enemmän merkitystä tutkijoille kuin tavallisille lukijoille.

Tuntemattomasta sotilaasta on kirjoitettu lukuisia artikkeleita ja teos on ollut myös monesti myös kirjallisuudentutkimuksen kohteena, kuten myös Linna itse ja hänen muutkin teoksensa. Väinö Linnasta ja hänen tuotannostaan on tehty myös väitöstutkimuksia, mm. Jyrki Nummi: *Jalon kansan parhaat voimat* (1993) ja Heikki Siltala: *Kolmen rintaman konfliktit* (1996).

Tuntematon sotilas kuuluu sekä romaanina että elokuvana niihin klassikkoteoksiin, joita on mahdotonta ammentaa kirjallisuuden- tai elokuvatutkimuksessa tyhjiin. Tämäkin oppimateriaali voi tarjota vain rajatusti vinkkejä ja keskustelun aiheita opetukseen. Näkökulmia ja teemoja löytyy varmasti paljon muitakin, kuin mitä tässä oppimateriaalissa on tarjolla. Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* on suuri suomalainen romaani ja Edvin Laineen elokuvafilmatisointi on ehdottomasti kotimainen klassikko. Molempiin on hyvä tutustua.

2. Vinkkejä opetukseen ja omatoimiseen opiskeluun:

1. *Helsingin Sanomat* on 5.12.2006 alkaen julkaissut 16-osaista sarjaa *Tuntemattoman sotilaan* henkilöhahmoista. Toimittaja Ilkka Malmbergin kirjoittaman sarjan osat löytyvät myös *Helsingin Sanomien* nettisivuilta osoitteesta:
<http://www.hs.fi/juttusarja/tuntemattomat>.
Jokainen Malmbergin kirjoittamasta sarjan

osasta tarjoaa mielenkiintoisia näkemyksiä, oivalluksia ja pohdintaa romaanin henkilöistä. Juttusarjaan kannattaa ehdottomasti tutustua oppilaiden kanssa.

2. Ylen Elävässä arkistossa (www.yle.fi) löytyy useita mielenkiintoinen Väinö Linnaa ja *Tuntemattomasta sotilaasta* käsittelevä taltiointi. Mikäli oppilailla on pääsy nettiin, niin muun muassa näihin taltiointeihin voisi olla mielenkiintoista tutustua vaikka yhdessä oppilaiden kanssa. Myös taltiointeja voi analysoida yhdessä oppilaiden kanssa.

– Väinö Linnan haastattelu 25.11.1980,
<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=23&t=187&a=50>

– Väinö Linnan uusi tuleminen (Sotaromaani) 23.9.2000,
<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=23&t=187&a=1422>

– Kun ”Tuntematon” tuli, 29.12.1955,
<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=22&t=219&a=339>

– Jatkosota ja Tuntematon sotilas - Puhemyly-ohjelma, 17.3.1972,
<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=28&t=67&a=200>

3. Kirjallisuuden professori Yrjö Varpion tuore elämäkerrallinen teos *Väinö Linnan elämä* (2006) on sivumäärältään varsin tuhti (704 s.), mutta helposti lähestyttävä ja sujuvalukuinen kirja myös nuorille kirjallisuuden ja Väinö Linnan ystäville. Teos tarjoaa paljon tietoa niin Väinö Linnasta kuin myös hänen romaaneistaan ja niiden tekovaiheista sekä mukavia anekdootteja kirjailijan omasta elämästä. Varpion teoksessa on paljon tietoa esimerkiksi elokuvan tekovaiheista.

3. Lyhyesti elokuvan taustoista

Kuten elokuva-asiantuntija Peter von Bagh toteaa, ”Jos elokuva yleensä on imenyt vain kirjallisuudesta, prosessi on tässä kaksisuuntainen” (von Bagh: *Suomalaisen elokuvan kultainen kirja*, 1992 ja *Suomalaisen elokuvan uusi kultainen kirja*, 2005)

Käsitykseni mukaan von Bagh tarkoittaa sitä, että teosta on nykyään – ja on ollut heti elokuvan ilmestymisestä lähtien – mahdotonta lukea, ilman että silmien eteen nousevat kuvat Reino Tolvasen Rokasta, Heikki Savolaisen Hietasesta tai vaikkapa Veikko Sinisalonen Lahtisesta. Edvin Laineen elokuvaan valitsemat näyttelijät tekivät *Tuntemattoman sotilaan* henkilöihahmoista lihaa ja verta ja antoivat henkilöille kasvot. Laineen ohjaustyö on yhä edelleen monelle suomalaiselle se ainoa oikea *Tuntematon*. Elokuvan henkilökuvauksen vahvuus on huolellisesti kirjoitetuissa henkilöihahmoissa ja näyttelijäntyössä sekä vahvoissa kuvissa. Kuuluisimpia *Tuntemattoman sotilaan* yksittäisiä kuvia varmasti on niin kutsuttu Golgata-kuva. Se on kuva, jossa Lehto, Rahikainen ja Määttä seisovat asennossa suorittamassa Lammion heille määräämää rangaistusta. Kuva tuo katsojalle mieleen *Uuden Testamentin* evankeliumeista tutun kohdan Jeesuksen ristiinnaulitsemisesta. *Tuntemattoman Golgata*-kuvassa Lehto seisoo keskellä, Rahikainen ja Määttä ovat sijoittuneet sivuille. Taustana on hieman ristiä muistuttava puu.

Edvin Laineen (1905–1989) *Tuntematon sotilas* -elokuva sai yleisöensi-iltansa juuri joulun alla 23.12.1955 (lähteet: *Kinolehti* 1/1956, www.elonet.fi). Laineen ohjaustyö on edelleen 2 800 000 katsojalla ylivoimaisesti suosituin kotimainen elokuva kautta aikojen (luku ei sisällä tv-katsojatilastoja, vaan elokuvateatterikävijät, lähde: Suomen elokuva-arkisto, www.sea.fi). Teoksesta on myös uudempi filmatisointi vuodelta 1985. Tuolloin elokuvan ohjasi Rauni Mollberg.

Romaanin filmatisointi tapahtui nykymittapuunkin mukaan hyvin lyhyessä ajassa. Elokuva kuvattiin huhtikuusta 1955 saman vuoden lokakuuhun (lähde: Varpio: 2006, elokuvatiekanta www.imdb.com). Vain hieman reilussa vuodessa ensipainoksen julkaisemisen jälkeen suomalaisilla oli mahdollisuus tutustua valkokankaalla Rokkaan, Hietaseen, Koskelaan ja muihin henkilöihin. Elokuvakäsikirjoituksen teki käsikirjoittaja Juha Nevalainen¹ yhdessä ohjaaja Edvin

¹ *Juha Nevalainen (24.9.1921–28.12.1988) on tehnyt käsikirjoituksia lukuisiin kotimaisiin

Laineen kanssa. Elokuvan on käytetty sekä Jean Sibeliuksen *Finlandiaa* että Ahti Sonnisen elokuvaan säveltämää musiikkia. Yrjö Varpion mukaan Sibeliuksen *Finlandian* käyttäminen sekä elokuvan alussa että lopussa oli nimenomaan Väinö Linnan oma ajatus.

Tuntemattoman sekalainen ja omintakeinen konekiväärijoukkue muodostaa mielenkiintoisen henkilögallerian eri puolelta Suomea kotoisin olevista miehistä. Tästä ratkaisusta Linnaa tosin myös kritisoitiin. Ei pidetty uskottavana, että samassa joukkueessa olisi ollut niin kattava edustus eri maakunnista ja murrealueilta kotoisin olevia miehiä. Toisaalta, kuten Yrjö Varpio toteaa, edustavat miehet Suomea pienoiskoossa. Kirjailijalla on luonnollisesti vapaus kirjoittaa tarinaansa juuri sellaisia henkilöitä kuin tarina vaatii.

Tuntemattoman sotilaan filmatisointi herätti etukäteen paljon huomiota, muun muassa siksi, että se oli siihenastisista kotimaisista elokuvista ehdottomasti kallein (mm. von Bagh: *Suomalaisen elokuvan uusi kultainen kirja*, 2005; *Kinolehti* 6/1955; Varpio: *Väinö Linnan elämä*, 2006) Varpion mukaan jo romaanin vastaanotto oli myrskyisä. Romaani sai paljon puolustajia, mutta myös vastustajia. Julkisesti kitkerimmin teoksesta lienee kirjoittanut *Helsingin Sanomien* kriitikko Toini Havu, jonka mukaan ”*Tuntematon sotilas* on paksu, mutta ei suuri sotaromaani” (19.12.1954). Toini Havun alkuperäinen arvostelu on luettavissa kokonaisuudessaan *Helsingin Sanomien* internet-sivuilla www.hs.fi.

4. Nimen tematiikka

Käsite ”*tuntematon sotilas*” on yleismaailmallinen. Sillä tarkoitetaan yleisesti maailmansodissa nimettöminä kaatuneita sotilaita. Niin kutsuja *tuntemattoman* tai *tuntemattomien sotilaiden* tai kaatuneiden muistomerkkejä löytyy ympäri maailmaa. Tunnetuimpia on Pariisin Riemukaaren alla

elokuviin ja tv-tuotantoihin, mm. *Hilja – maitotyttö* (1953), *Silja – nuorena nukkunut* (1956), *Niskavuori taistelee* (1957), *Täällä Pohjantähden alla* (1968), *Akseli ja Elina* (1970).

sijaitseva tuntemattoman sotilaan hautamuistomerkki.

Tuntematon sotilas -elokuva alkaa kohtauksella, jossa sotilaat hautaavat kuolleen toverinsa sotatantereelle ja laittavat haudan merkiksi kuivahtaneen, hieman ristiä muistuttavan puukarahkan. Tämän pienen, mutta merkittävän alkukohtauksen voidaan ajatella kuvaavan teoksen nimeä: nimettömässä haudassa todella lepää tuntematon sotilas. Armeijaa ja sotilaita käsitellään usein joukkona, jonka sotilailla ei ole yksilöllistä identiteettiä. Väinö Linna pureutuu teoksessaan juuri tähän kysymykseen. Teoksen kontekstina on jatkosota, jossa kuolee tuhansia nimettömiksi ja kasvottomiksi jääviä sotilaita, mutta tarina etenee sittenkin yksilöiden näkökulmasta. Linna ja Laine ”pakottavat” lukijansa ja katsojansa tutustumaan hieman lähemmin näihin hietasiin, rokkiin ja koskeloihin.

Keskustelun aihe: Mitä sinulle tulee mieleen teoksen nimestä *Tuntematon sotilas*? Millaisia ajatuksia teoksen nimi herättää?

Tuntematon sotilas voi symboloida myös mielikuviamme suomalaisesta sotilaasta. Tiedämmekö me, millainen on suomalainen sotilas? Onko hän osa harmaisiin piiloutuvaa massaa, ilman omaa identiteettiä ja vain osa armeijaa tai puolustusvoimain instituutiota?

5. Elokuvan tapahtumat

Tuntemattomassa sotilaassa kerrotaan yhdestä konekiväärijoukkueesta jatkosodassa vuosina 1941–1944. Talvisotaankin viitataan joitakin kertoja, esimerkiksi Koskela ja Rokka olivat rintamalla jo talvisodassa. Joukkueen johdossa on Vilho ”Ville” Koskela (pienviljelijän poika Hämeestä).

Elokuva alkaa lyhyellä kuvauksella, jossa sotilaat hautaavat kaatuneita tovereitaan sotatantereella. Hautapaikan merkinä toimii kuivahtanut puukarahka. Taustalla soi Sibeliuksen *Finlandia*. Seuraavaksi ollaan varuskunta-alueella lähellä Joensuuta. Huhut liikekannallepanosta kiertävät sotilaiden keskuudessa, mutta näihin ”hevosmiesten tietotoimiston” uutisiin suhtaudutaan epäillen.

On 16.6.1941 ja lähtökäsky käy, mutta määränpäästä ei ole edelleenkään tietoa. Miehiä kehoitetaan ottamaan mukaansa vain välttämättömin: kuluneimmat kengät saa kuitenkin vaihtaa uusiin. Kanttiinista saa ostaa tupakkaa vähän varastoonkin. Sota alkaa. Katsoja tutustuu konekiväärijoukkueen sotilaisiin Lahtiseen, Hietaseen, Rahikaiseen, Vanhalaan, Lehtoon, Määttä ja myöhemmin muun muassa Rokkaan ja Honkajokeen. Komppanianpäällikkö, luutnantti Lammio (Jussi Jurkka) herättää miehissä ärtymystä. Häntä pidetään pikkumaisena ja ikävänä miehenä. Sen sijaan kaikki kunnioittavat hiljaista ja vakaata Koskelaa.

Konekiväärijoukkueen taival sotarintamalla on raskas ja miestappiot ovat jokapäiväisiä. Yksi toisensa jälkeen katsojalle tutuksi tulleen konekiväärijoukkueen miehistä menettää henkensä. Kaatuneiden tilalle tulee uusia ja yhä nuorempia miehiä. Viikot vaihtuvat kuukausiksi ja kuukaudet vuosiksi. Ajan etenemiseen viitataan näyttämällä merkkejä vuodenaikojen vaihtumisesta (esimerkiksi valkokuokot kukkivat kaatuneen sotilaan kypärän rei’istä).

Silloin kun miehet eivät ole sotimassa, he kuluttavat aikaa kuuntelemalla musiikkia ja jutustelemalla niitä näitä ja hännämällä toisiaan. Vitsejäkin kerrotaan. Joukko etenee kohti Petroskoita ja lopulta pääsee sinne. Lähes kohta Petroskoin valloituksen jälkeen alkaa peräytyminen. Kuria pidetään yllä näyttämällä kahden sotilaskarkurin teloitukset.

Sodan häviäminen alkaa näyttää yhä selvemmältä. Muun muassa Kaarna, Lehto, Riitaoja, Lahtinen, Koskela ja Hietanen ovat kaatuneet. Elokuvasssa sodan loppuminen tapahtuu jopa yllättäen. Laukausten äänet vain vaikenevat ja sotatantereelle alkaa pilkottaa kuin vaivihkaa auringonvalo. Elokuvasssa viimeisen sanan saa Vanhala, joka toteaa, että: ”Sosialististen Neuvostotasavaltojen liitto voitti, mutta hyvänä kakkosena tuli maaliin pieni ja sisukas Suomi.”

Keskustelun aiheet:

Mitä mieltä olette *Tuntematon sotilas* -elokuvasta? Mitä erityisesti jäi mieleen elokuvasta?

Oppilaat ovat saattaneet omatoimisesti tutustua *Tuntemattomaan sotilaaseen* tai *Sotaromaaniin*. Romaani on voinut kuulua myös äidinkielen ja kirjallisuuden opetusohjelmaan. Elokuvasta voisi keskustella myös tästä näkökulmasta. Miten romaani ja elokuva eroavat toisistaan? Mikä on mielestänne *Tuntematon sotilas* -elokuva sanoma? Mitä katsojalle halutaan kertoa?

Millainen ajatuksia sinulla on (talvi- ja jatkosodasta historian tunneilla saamiesi tietojen perusteella? Millaisia ajatuksia herätti nyt näkemäsi elokuva tästä historiallisesta ajanjaksosta?

Tuntematon sotilas -romaani ja siitä tehty elokuva ovat fiktiota, mutta romaanin taustalla on myös joitakin todellisia esikuvia ja Linna käytti sitaatteina kuulemiaan lauseita ja sanontoja. Fakta on sekin, että jatkosota todella oli. Laine puolestaan käytti elokuvassa myös dokumenttiaineistoa sodasta.

Keskustelun aiheet:

Millaisia tulkintoja historiallisista tositahtumista voi tehdä? Pohtikaa elokuvan realismisuutta.

Kuinka uskottavana tai realistisena pidät elokuvan antamaa kuvaa suomalaisista sotilaista? Kuinka todenmukaisia *Tuntemattoman sotilaan* henkilöt mielestänne ovat?

Miten fiktiivinen elokuva voi välittää kuvaa sodasta ihmiselle, joka ei ole itse kokenut sotaa?

Perustelkaa vastauksenne.

6. Sankareita ja purnaajia – suomalainen sotilas lähikuvassa

Sekä Väinö Linna että Edvin Laine murtavat molemmat omissa taideteoksissaan sankaruutta ja isänmaallisuutta korostavaa myyttiä siitä, millainen on suomalainen sotilas – tai millainen hänen tulisi olla. Erityisesti Väinö Linnan on ajateltu muuttaneen suomalaiseseen sotilaaseen liitettyä runebergiläistä sotasankaritradiitiota. Kansallistunteen kohottamiseksi ja ylläpitämiseksi tuotettua sotapropagandaa ”meidän pojistamme” ja ”urheista korpisotureistamme” molemmat taiteilijat

ironisoivat teoksissaan nimenomaan hihittelevän sotamies Vanhalan (Leo Riuttu) kautta.

Vanhala replikoi esimerkiksi seuraavaan tapaan: ”Pyykkäreitä. Khihi... Poikiamme puseropyykillä taisteluiden lomassa. Korpisoturimme näyttävät kätevyytensä kaikilla aloilla...”

Tuntemattomassa sotilaassa runebergiläinen väsymätön patriootti väistyy ja tilalla tulee suomalainen purnaaja. Väinö Linna itse on todennut, että idealisoitu sotilas ei ole todellinen ihminen (Ylen *Puhemylly*-ohjelmataltiointi vuodelta 1972 löytyy Ylen Elävästä arkistosta, www.elavaarkisto.fi). *Tuntematon sotilas* välittäneekin realistisemmän, todellisuuden illuusiota lähentelevän kuvan suomalaisesta sotilaasta. Vaikka kyseessä on selvästi fiktio, muistuttaa myös esimerkiksi Yrjö Varpio siitä että romaani ammentaa osan aineksistaan todellisuudesta. Joillakin henkilöillä on ollut oikeita esikuvia (esimerkiksi Rokka, Kaarna), ja monet henkilöt ovat saaneet piirteitä useista todellisen elämän henkilöistä. Tästä huolimatta *Tuntematon sotilas* ei ole dokumentti, eikä myöskään ole historiankirjoitusta, jollaisena sitä myös on luettu.

Sotasankaruudesta ja uroteoista palkitaan *Tuntemattomassakin* kunniamerkein ja ylennyksin. Näihin sankaruuden osoitusten ulkoisiin merkkeihin ja kunnianosoituksiin sotilaat suhtautuvat pääsääntöisesti joko hieman noloina tai suorastaan väheksyen. Mannerheim-rististäkin lasketaan mieluummin leikkiä. Esimerkiksi Vanhala hännää naistenmiehen mainetta nauttivaa Rahikaista sanomalla tälle: ”Jos akat taistelisivat sodassa, niin Rahikainenkin sais Mannerheim-ristin!”

Nämä Hietaset, Rahikaiset, Lehdot ja Lahtiset eivät siis sovi perinteiseen sankarin rooliin. He ovat sellaiseen aivan liian inhimillisiä. He purnaavat ja suhtautuvat korkeampiin esimiehiinsä kriittisesti ja kyseenalaistavat käskyt ja määräykset. Heidän moraalinsa joustaa tilanteiden mukaan. He harjoittavat tietoista tottelemattomuutta poistumalla luvattomille ruuanhakureissuille tai muille asioille (esim. Rahikaisen reissut naisten perässä), keittävät salaa kiljua, juopottelevat

ja ryöstävät tavaroita kaatuneilta neuvostosotilailta.

Sotatehtävissä nämä miehet tekevät kuitenkin sen, mitä heiltä odotetaan, ja satunnaisesti jopa enemmän (esim. Hietanen onnistuu tuhoamaan tankin, Rokka tappaa säälimättä liudan venäläissotilaita, Lahtinen koettaa pidätellä venäläisiä yksin niin pitkään kuin kykenee, eikä jätä konekivääriä vapaaehtoisesti).

Sodan yhteydessä puhutaan myös sankarikuolemasta, jolloin sillä tarkoitetaan tavallisesti kuolemista isänmaan puolesta. Sodassa kaatuneita on myös haudattu niin kutsuttuihin sankarihautoihin. Sodassa kaatuneiden ruumiit on pyritty tunnistamaan ja tuomaan ”kotiin” haudattavaksi. Sodassa kaatumista on myös pidetty hyvin ylevänä ja arvokkaana tapana kuolla. *Tuntemattomassa sotilaassa* sankarikuolemaan liitetty ylevyys ja arvokkuus ovat kuitenkin melko kaukana teosten todellisuudesta, kun katsoja näkee kuolettavasti haavoittuneen sotilaan huutavan tuskasta. Apuun huudetaan Jumalaa ja äitiä, mutta turhaan. Jopa sotilaspastorilla on ilmeisiä vaikeuksia lohduttaa ja helpottaa kuolevien tuskia ja pelkoa. Henkilöistä Lehto päättää itse oman elämänsä ymmärtäessään haavoittuneensa kuolettavasti.

Keskustelun aiheet:

Kuka tai ketkä henkilöistä jäivät parhaiten mieleesi? Miksi?

Millaista on sankaruus *Tuntemattomassa sotilaassa*?

Miten sankaruutta voidaan määritellä?

Millaisia sankareita he ovat? Mitä ovat heidän sankaritekonsa?

Oppilaiden kanssa voisi keskustella myös moraaliin liittyvistä kysymyksistä, joita elokuva varmasti herättää.

Miten oppilaat suhtautuvat esimerkiksi ruokavarkauksiin? Entä sukupuolimoraalisiin kysymyksiin, kuten vaikkapa siihen, että petroskoilaisten naisten hädänalaista tilannetta käytetään hyväksi (Vera – Veerukka, joka tanssii Vanhalalle, Hietaselle ja Rokalle)?

Hyvä moraalikeskustelun aihe on myös kuolemanrangaistus, joka teoksessa langetettiin kahdelle sotilaskarkurille.

Tuntematonta sotilasta pidetään pasifistisena romaanina ja sellaiseksi Väinö Linna sen

lienee ajatellutkin. Miten sodanvastaisuus käy ilmi elokuvasta?

7. Pelko, väsymys, vilu ja nälkä

Sotarintamalla miehet kärsivät alituisesta väsymyksestä ja nälästä. Miehet joutuvat majoittumaan ahtaasti ja epä mukavasti, eikä heillä juuri ole mahdollisuuksia kunnollisiin nukkumapaikkoihin.

Sotilaiden vastuksena ovat myös sääolosuhteet. Kuumuus tai kylmyys vaivaa sotilaita luonnollisesti vuodenaikojen mukaan. Kesäkuuma saa jalat turpoamaan ja rakoille, toisaalta talven viimoja vastaan sotilaiden vaatevarustus on riittämätön.

Ruoka-annokset ovat niukkoja. Sotilaita vaivaakin alituinen nälkä. Monet syövät jo alkuvaiheessa nälkäänsä jopa ”rautaisannoksensa”, säilykkeen, joka on tarkoitettu pahimman päivän varalle.

Koskelan johtaman joukkueen miehet hakevat nälkäänsä ratkaisua muutaman sotilaan luvattomista ruuanhakumatkoista. Koskela ei varsinaisesti anna lupaa näille retkille, mutta suhtautuu niihin ymmärtäväisesti, koska ruokasaalis jaetaan tasan.

Fyysisiä ongelmia suurempi murhe lienee kuitenkin sodan aiheuttama pelko. Sotilaat pelkäävät kuolemaa ja haavoittumista sekä sitä, että joutuu jätetyksi haavoittuneena tai ei saa apua. Sotilaista Riitaoja on ainoa, joka näyttää avoimesti pelkonsa. Monet muut, esimerkiksi Lehto, käsittelevät pelkojaan uhmaten niitä.

Keskustelun aiheet:

Millä tavoin eri henkilöt käsittelevät pelkoa?

Millä tavalla pelkoa koetetaan vähentää? (vitsailu, jutustelu, järkeily, esim. Rokka)

8. Sikermä lentäviä lauseita

Tuntematonta sotilasta on jättänyt suomalaisen puhekieleen koko joukon niin kutsuttuja lentäviä lauseita, sanontoja ja sutkauksia. Jopa nuoret ikäpolvet tunnistavat ja voivat käyttää niitä puheessaan, vaikka he eivät tietäisi niiden lähdettä. Niitä näkee ja kuulee käytettävän edelleen myös esimerkiksi markkinoinnissa, mainonnassa ja lehtijuttujen otsikoissa.

Tuntemattoman sotilaan sisältämät sitaatit ovat Yrjö Varpion mukaan suureksi osaksi napattu ihan ihmisten keskusteluista ja puheista. Ne ovat elävää kieltä, jota Linna hyödynsi taitavasti romaanissaan. Linna on käyttänyt puheilmauksissa ja tarinankerronssa hyväkseen myös aikaisempaa kirjallisuutta ja historiaa, viittauksia löytyy muun muassa *Raamattuun*, Runebergin teoksiin ja kansalliseen sotapropagandaan. Esimerkiksi ”hakkaa päälle” on viittaus hakkapeliitoista.

Tehtävä:

Tuntemattoman sotilaan sitaatteja on koostettu muun muassa Wikipediaan (http://fi.wikiquote.org/wiki/Tuntematon_sotilas). Ne löytyvät sieltä helposti, mutta oppilaita voisi mielellään pyytää etsimään niitä myös romaanista.

Mitä sitaatteja tai lentäviä lauseita oppilaille jäi mieleen elokuvasta?

Kuinka hyvin oppilaat tunnistavat *Tuntemattomasta sotilaasta* peräisin olevia sitaatteja? Käyttävätkö he niitä itse? Jos käyttävät, niin millaisissa yhteyksissä? Olisivatko oppilaat osanneet yhdistää niitä *Tuntemattomaan sotilaaseen*?

Esimerkkejä (muistelkaa, mitä näitte ja kuulitte elokuvassa tai etsikää teoksesta):

- Tulta munille! (Kariluoto, myös Lehto, Hietanen)
- Hakkaa päälle pohjan poika! (Kariluoto)
- Ei jäädä tuleen makaamaan! (Kariluoto)
- Kattokka pojat. Mää ole lentokone. (Hietanen nautittuaan kiljua ”poikaa”)
- Kyl sää ny muutama silaka voit antaa. (Hietanen krapulassa)
- No kyl mää täl pärjä puol vuot. (Hietanen harmissaan saatuaan vain yhden suolasilakan)
- Sosialististen Neuvostotasavaltojen liitto voitti, mutta hyvänä kakkosena tuli maaliin pieni ja sisukas Suomi. (Vanhala)

9. Tuntematon sotilas – viisi visaista kysymystä

(vastaukset suluissa)

1. Mikä on Lahtisen etunimi? (Yrjö)
2. Miten Veerukka nimittelee Vanhalaa? (Ylen sankia priha)

3. Miksi sotilaat kutsuvat keittelemäänsä kiljua ja pönttöä? (poika)

4. Mikä virttä lauletaan sotilaspastorin pitämässä kenttäjumalanpalveluksessa elokuvan alussa? (Jumala ompe linnamme, nykyisessä virsikirjassa virsi 170)

5. Lehto, Rahikainen ja Määttä jäävät kiinni luvottomasta poistumisesta ja ruuan varastamisesta. Mitä Rahikainen sanoo miesten hallussa olevien laatikoiden sisältävän? (Keksejä ja marmelaatia, Rahikainen: ”Ka, keksilöitähän niissä ... ja marmelaatii.”)

Käytetyt lähteet:

Väinö Linna: *Tuntematon sotilas*. WSOY 1954, 1. painos.

Puhemyly-ohjelma, 17.3.1972

(ohjelmatalenne löytyy internetistä Ylen Elävästä arkistosta:

<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=28&t=67&a=00200>)

Juhani Niemi: *Suomalaisten suosikkikirjat*. Karisto 1983.

Yrjö Varpio: *Väinö Linnan elämä*. WSOY 2006.

Peter von Bagh: *Suomalaisen elokuvan kultainen kirja*. Otava 1992.

Peter von Bagh: *Suomalaisen elokuvan uusi kultainen kirja*. Otava 2005.

Kinolehti 6/1955

Internet-lähteet:

elokuvatietokanta www.elonet.fi

elokuvatietokanta www.imdb.com

WSOY:n sivut www.wsoy.fi

Helsingin Sanomat www.hs.fi

Ylen Elävä arkisto, www.yle.fi

Oppimateriaalin laati toimittaja–tiedottaja Riitta Käppi.

Oppimateriaalin on tuottanut Anna-Liisa Puura-Castrén Koulukinosta.